

केंद्र पुरस्कृत "
स्वजलधारा" योजोच्या
अंमलबजावणीसाठी
संस्थात्मक यंत्रणा,
अंमलबजावणी व्यवस्था व
विधी वाटपाबाबत

महाराष्ट्र शासा
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग
शासा निर्णय क्रमांक: ग्रापापु १००४/प्र.क्र. ४७/पा.पु.०७,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक २ एप्रिल, २००४

प्रस्तावा:

केंद्र शासाले, ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम लोकसहभाग, मागणी आधारित, सामूहिक निर्णय प्रक्रिया व विकेंद्रीत अंमलबजावणी तत्वावर आधारित "क्षेत्र सुधारणा पथदर्शी प्रकल्प" म्हणून सा १९९९ पासून देशातील काही विडक जिल्ह्यात (ज्यात राज्यातील चार जिल्ह्यांचा समावेश होता) सुरु केला.

२. "क्षेत्र सुधारणा पथदर्शी प्रकल्प" आता सुधारित करून तो संपूर्ण देशात राबविण्याचा निर्णय घेतला असून त्याला "स्वजलधारा" असे नामाभिधा दिलेले आहे. त्यांतर या कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी निर्गमित केलेल्या सूचा वेळोवेळी सुधारित करून केंद्र शासाले या स्वजलधारा योजोच्या सविस्तर एकत्रित मार्गदर्शक सूचा जून २००३ मध्ये निर्गमित केल्या आहेत. या मार्गदर्शक सूचांच्या प्रती सर्व जिल्हा परिषदांना वितरित करण्यात आल्या आहेत.

३. स्वजलधारा योजोच्या या सुधारित मार्गदर्शक सूचांनुसार ग्रामीण पाणी पुरवठा योजोच्या योजा, अंमलबजावणी व देखभाल दुरुस्तीची संपूर्ण जबाबदारी ग्राम स्तरावर सोपवितांनाच जिल्हा स्तरावर पंचायत राज व्यवस्थेची व राज्य स्तरावर राज्य शासनाची या योजो प्रती भूमिका व जबाबदारी या मार्गदर्शक सूचामध्ये विस्ताराने स्पष्ट करण्यात आली आहे.

४. स्वजलधारा योजोबरोबरच केंद्र पुरस्कृत संपूर्ण स्वच्छता अभियान प्रकल्पाची राज्यस्तरांवर अपेक्षित अंमलबजावणीही स्वजलधारा योजोसाठी निश्चित केलेल्या राज्य यंत्रणेमार्फतच होण्याच्या दृष्टीने कार्यवाही करण्याची सूचा या स्वजलधारा योजोच्या मार्गदर्शक सूचांमध्ये देण्यात आली आहे.

५. याकरीता राज्यस्तरावर एक स्वतंत्र **"राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशा"** गठीत करणे आवश्यक असू या मिशाला राज्य शासाकडूा संपूर्ण कार्यकारी स्वायतत्ता देण्यात यावी असे मार्गदर्शक सूचांत ामूद करण्यात आले आहे. तसेच, जिल्हा स्तरावर जिल्हा परिषदा मार्फत या योजेचे संचाला व यिेज्ा करण्यात यावे असे या मार्गदर्शक सूचांमध्ये प्रस्ताविले आहे. योजेच्या प्रत्यक्ष अंमलबजावणीसाठी ग्राम स्तरावर ग्राम पंचायतींतर्गत **"ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती"** अशी ग्राम पंचायतीची समिती गठीत करण्यात यावी व या ग्रामस्तर समितीच्यामार्फत यिेज्ा व अंमलबजावणीसाठी पूरक व सहाय्यकारी अशी जिल्हास्तर पंचायत राज यंत्रणेची व राज्यस्तर मिशाची भूमिका असावी, यादृष्टीी व्यवस्था ढिर्माण करण्याची कार्यवाही राज्य शासाे करावी असे या मार्गदर्शक सूचांमध्ये ामूद आहे

६. तसेच या योजेकरीता केंद्र शासाकडूा प्राप्त होणा-या ढिीचे वहा (Fund Flow), हा ढिी स्वतंत्ररित्या ठेवण्याची व्यवस्था, या ढिीचा वियिेग, लेखा परिक्षण, विविध स्तरावर प्रशासकीय यंत्रणा, याबाबत राज्य शासाची व जिल्हा परिषदेची जबाबदारी या सर्व बाबींचा मार्गदर्शक सूचांमध्ये उल्लेख आहे. त्या आुषंगो स्वजलधारा योजेच्या राज्यातील अंमलबजावणीसाठी राज्य, जिल्हा व ग्रामस्तरावर संस्थात्मक व्यवस्था गठीत करणे, राज्य, जिल्हा व ग्रामस्तरावर या योजेसाठी प्राप्त होणाऱ्या ढिीचे वाटप व वियिेग करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचांुसार व्यवस्था करणे व अंमलबजावणी व्यवस्थेसाठी प्रशासकीय यंत्रणा िश्चित करणे शासाच्या विचाराधीा होते.

७. तसेच स्वजलधारा योजेप्रमाणे या तत्वाुसारच राज्यात सुरु असलेला केंद्र पुरस्कृत **"संपूर्ण स्वच्छता अभियाा"**, जागतिक बँक पुरस्कृत **"जलस्वराज्य"** प्रकल्प, जर्मा शासा पुरस्कृत KFW प्रणित **"आपलं पाणी"** प्रकल्प व राज्य शासाो अंगिकारलेल्या याच तत्वांवर आधारीत राज्य व्यापी धोरणाुसार सुरु असलेल्या **"शिवकालीा पाणी साठवण योजाा"** आदी प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीसाठी राज्यात राज्य, जिल्हा व ग्राम स्तरावर ज्या विविध यंत्रणा यापूर्वीच कार्यरत आहेत, त्यांचा व केंद्र शासाो आता स्वजलधारा प्रकल्पासाठी िश्चित केलेल्या यंत्रणाच्या सम-वयातूा एकात्मिक पध्दतीी समाा तत्वांवरील या कार्यक्रमाची अंमलबजावणी व्हावी, मात्र त्याच वेळी स्वजलधारा योजेअंतर्गत केंद्र शासाो दिलेल्या मार्गदर्शक सूचांचेही पुरेपुर परिपाला व्हावे यादृष्टीी संयोग (Convergence) साधण्याची बाबही शासाच्या विचाराधीा होती.

शासा णिय :-

केंद्र शासाणे स्वजलधारा योजोच्या, तसेच संपूर्ण स्वच्छता अभियानाच्या राज्य स्तरावरून अपेक्षित संचाला, धिी वितरण, मार्गदर्शा, संयंत्रण या बाबींच्या आुषंगो अपेक्षित कर्तव्ये व जबाबदारी पार पाडण्यासाठी "राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशा" गठीत करु या मिशा मध्ये "शिखर समिती" व "कार्यकारी समिती" अशा दोा समित्या पुढीलप्रमाणे गठीत करण्यास शासा मायता देत आहे.

१) राज्य शिखर समिती :-

(अ) समितीची रचा :-

(१) मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासा	अध्यक्ष
(२) प्रधाा सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग	सदस्य सचिव
(३) प्रधाा सचिव, वित्त विभाग	सदस्य
(४) अपर मुख्य सचिव, यिोजा विभाग	सदस्य
(५) प्रधाा सचिव, ग्राम विकास विभाग	सदस्य
(६) सचिव, शालेय शिक्षण विभाग	सदस्य
(७) अपर मुख्य सचिव, सार्वजिक आरोग्य विभाग	सदस्य
(८) महासंचालक, माहिती व जासंपर्क, महाराष्ट्र शासा	सदस्य
(९) केंद्र शासाच्या पाणी पुरवठा विभागाचा प्रतिधिी	सदस्य
(१०) शासाणे ढेलेल्या पाणी पुरवठा व स्वच्छता क्षेत्रातील ३ तज्ञ	सदस्य

(ब) समितीची कार्यकक्षा :-

- (१) स्वजलधारा योजोबाबत धोरणात्मक मार्गदर्शा करणे.
- (२) केंद्र शासाच्या पाणी पुरवठा विभागासोबत स्वजलधारा योजोबाबत करण्यात आलेल्या "समझौता कराराच्या" अंमलबजावणीचा वेळोवेळी आढावा घेणे.
- (३) केंद्र शासाकडूा अथवा बाहय सहाय्यित संस्थाकडूा (वर्धित वेग ग्राम पाणी पुरवठा कार्यक्रम, उप अभियाना व संपूर्ण स्वच्छता कार्यक्रम यासह) पूर्णतः अथवा अंशतः अर्थ सहाय्यित ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता क्षेत्रातील योजाा विचारांत घेणे व धोरणात्मक बाबी मंजूर करणे.

(४) पाणी पुरवठा व स्वच्छतेच्या विशेष प्रकल्पासह सर्व बाबींचे संयोगीकरण (Convergence) करणे.

(५) राज्य शासाचे विविध विभाग व या कार्यक्रमातील बाबींशी संबंधीत भागीदारांमध्ये समवय साधणे.

(६) पाणी पुरवठा व स्वच्छता प्रकल्पाचे भौतिक आणि आर्थिक व्यवस्थापा आणि प्रगतीचे मूल्यमापा व संयंत्रण करणे.

(७) स्वजलधारा योजेच्या बांधकामाच्या गुणवत्तेचे स्वतंत्रपणे प्रमाणीकरण करण्याची व्यवस्था करणे.

(८) पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमासाठी संपर्क (Communication) व क्षमता विकास कार्यक्रमांा एकत्रित करु संचालित करणे.

(क) राज्य शिखर समितीची बैठक दर ३ महियातूा एकदा घेण्यात यावी व एका वर्षात किमा ४ बैठका घेण्यात याव्यात.

२) राज्य कार्यकारी समिती :-

(अ) समितीची रचा :-

(१) प्रधा सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग	अध्यक्ष
(२) सह सचिव/उप सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग	सदस्य सचिव
(३) विशेष कार्यकारी अधिकारी, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग	सदस्य
(४) सदस्य सचिव , महाराष्ट्र जीवा प्राधिकरण	सदस्य
(५) संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा	सदस्य
(६) उप सचिव,सार्वजािक आरोग्य विभाग	सदस्य
(७) उप सचिव, शालेय शिक्षण विभाग	सदस्य
(८) उप सचिव, समाजकल्याण विभाग	सदस्य
(९) उप सचिव, ियोजा विभाग	सदस्य
(१०) उप सचिव, वित्त विभाग	सदस्य
(११) संचालक, माहिती व जासंपर्क विभाग	सदस्य
(१२) पाणी पुरवठा, ग्रामविकास, सामूहिक आरोग्य, स्वच्छता, सामुदायिक संघटा, प्रसार माध्यमे व सेवाभावी संस्था अशा क्षेत्रातील ६ तज्ञ	स्वीकृत सदस्य

(ब) समितीची कार्यकक्षा :-

ही समिती राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशाची कार्यकारी स्वरुपाची समिती असेल. राज्य मिशाच्या शिखर समितीला सहाय्य करणे व सल्ला देणे ही जबाबदारी सुध्दा या समितीला पार पाडावी लागेल.

२. जिल्हा स्तरावर जिल्हा परिषदेमार्फत या योजेची अपेक्षित जबाबदारी पार पाडण्यासाठी पुढीलप्रमाणे संस्थात्मक व्यवस्थेस शासा मायता देत आहे.

१) जिल्हा परिषदेअंतर्गत जलसंधारण व पेय जल पुरवठा समिती

महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१ च्या कलम ७९(क) अवये गठीत **जलसंधारण व पेय जल पुरवठा समिती** या प्रकल्पाच्या धोरणात्मक बाबींचे सं-
यंत्रण व संचाला करेल व पुढे तमूद केलेल्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा
परिषद यांच्या अध्यक्षतेखाली गठीत **जिल्हा कार्यकारी समिती** तांत्रिक, प्रशासकीय,
प्रक्रिया व आर्थिकदृष्ट्या तपासू मंजूर केलेल्या गावांच्या योजांची वेळोवेळी णंद घेईल.
तसेच स्वजलधारा व संपूर्ण स्वच्छता अभियाा कार्यक्रमाच्या जिल्हयातील
अंमलबजावणीचा व प्रगतीचा वेळोवेळी आढावा घेईल.

२) जिल्हा कार्यकारी समिती

(अ) समितीची रचा

(१) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	अध्यक्ष
(२) कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग	सदस्य सचिव
(३) उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत), जिल्हा परिषद	सदस्य
(४) प्रमुख जिल्हा सुविधा चमु (जलस्वराज्य)	सदस्य
(ज्या ठिकाणी पद असेल तेथे)	
(५) कार्यकारी अभियंता, लघु पाटबंधारे, जिल्हा परिषद	सदस्य
(६) प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा	सदस्य
(७) जिल्हा शिक्षण अधिकारी (प्राथमिक)	सदस्य
(८) जिल्हा आरोग्य अधिकारी	सदस्य
(९) जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी	सदस्य
(१०) महाराष्ट्र जीवा प्राधिकरणाचे जिल्हयातील कार्यकारी अभियंता दर्जाचे अधिकारी	सदस्य
(११) वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा	सदस्य
(१२) जिल्हा माहिती अधिकारी	सदस्य
(१३) सेवाभावी संस्थांचे ३ प्रतिनिधी	स्वीकृत सदस्य

(राज्य मिशाच्या मायतौ)

(ब) समितीची कार्यकक्षा :-

- (१) स्वजलधारा प्रकल्पाचे जिल्हा स्तरावरील (Formulation), व्यवस्थापा व संयंत्रण करणे.
  - (२) ग्रामपंचायतींनी स्वतंत्ररित्या अथवा दो ग्रामपंचायतींनी एकत्रित सादर केलेल्या अथवा पंचायत समिती सादर केलेल्या पाणी पुरवठा विषयक योजनांची छाणी करणे व त्याला तांत्रिक, प्रशासकीय, आर्थिक व प्रक्रिया बाबत तपासू मंजूरी देणे.
  - (३) राज्य शासनाो ठरवू दिलेले किष व पध्दतीनुसार समूह चेताा निर्मिती (Community Mobilisation), क्षमता विकास, समूह संवाद, प्रकल्प व्यवस्थापा आणि प्रचार, प्रसिध्दी याकरीता सेवाभावी संस्था, इतर सक्षम संस्था अथवा सल्लागार यांची पारदर्शक पध्दती विड करणे, त्यांच्यासोबत समझौता करार करणे.
  - (४) स्वजलधारा योजेच्या तत्वांच्या अंमलबजावणीबाबत लोकप्रतिधिी, अधिकारी व सर्व सामाय ागरीक यांच्यात जागृती निर्माण करणे.
  - (५) क्षमता विकास व प्रचार प्रसिध्दीसाठी शासनाो निश्चित केलेल्या किषानुसार प्रशिक्षण देण्याकरीता व क्षमता विकासासाठी योग्य संस्थांा काम सोपविणे.
  - (६) राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशा, राज्य शासा व केंद्र शासा यांच्याबरोबर संवाद व समवय साधणे.
- (क)** समितीची बैठक आवश्यकतेनुसार घेण्यात यावी.
- (ड)** स्वजलधारा योजेअंतर्गत ग्रामपंचायतीकडू प्राप्त प्रस्तावांा प्रशासकीय, तांत्रिक, आर्थिक व प्रक्रिया मंजूरी एक खिडकी (one window) पध्दतीा एकाच सभेत देण्यात यावी. प्रस्तावांची पूर्व तपासणी आवश्यकतेनुसार पुढे ामूद केलेल्या गाभा गटाकडू (Core Group) प्रथम करू घेण्यात यावी, जेणेकरू समितीला प्रशासकीय, तांत्रिक, आर्थिक व प्रक्रिया मंजूरी एकाच सभेत देणे सुलभ होईल.
- (इ)** मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, जे या समितीचे अध्यक्ष आहेत, त्यांचे अथवा कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा, जिल्हा परिषद जे समितीचे सदस्य सचिव

आहेत त्यांच्या कार्यालयाची जागा, साधासामुग्री, वाहा, टेलीफो इ.चा अथवा जिल्हा परिषदेतील इतर विभागातील वरील बाबींचा कार्यकारी समितीच्या कामकाजासाठी उपयोग करतील. मात्र यासाठी येणारा आवर्ती खर्च, जसे वाहासाठी इंधा खर्च अथवा वाहतुकीचा/प्रवासाचा खर्च, टेलिफो बिलाची देयके इ.स्वजलधारा योजेत उपलब्ध प्रशासकीय प्रचार, प्रसिध्दीच्या धिीतू करता येईल. मात्र कोणत्याही परिस्थितीत स्वतंत्र वाहा विकत घेता येणार ाही. फारच आवश्यकता असल्यास स्वजलधारा प्रकल्पाच्या वापरासाठी दीर्घकाली तत्वावर वाहो भाडयो घेता येतील.

(३) गाभा गट (Core Group)

(अ) गाभा गटाची रचा

मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा कार्यकारी समितीला प्रकल्प अंमलबजावणीसाठी सहाय्य करण्यास्तव खालीलप्रमाणे व्यावसायिकांचा (Professionals) एक गाभा गट गठीत करण्यात यावा.

- (१) समूह विकास तज्ञ
- (२) पाणी पुरवठा तज्ञ
- (३) अभियांत्रिकी तज्ञ
- (४) ग्रामीण विकास तज्ञ
- (५) समाजशास्त्र तज्ञ
- (६) सामाजिक विज्ञाा तज्ञ
- (७) संवाद(IEC) तज्ञ
- (८) मृष्यबळ विकास तज्ञ
- (९) प्रकल्पाच्या आुषंगो आवश्यक इतर तज्ञ

(ब) वरील गाभा गटातील तज्ञ गरजेनुसार पूर्ण वेळ अथवा अर्धवेळ पध्दतीी कामे करतील.

(क) गाभा गटाची कार्यकक्षा

- (१) स्वजलधारा योजोची तत्वे ग्रामस्तरापर्यंत तसेच पदाधिकारी / अधिकारी यांच्यापर्यंत पोहोचविण्यासाठी आवश्यक संवाद पध्दतीी विकास, विविध तंत्रज्ञााची गावांा करु द्यावयाची उपलब्धता, पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतांचा दीर्घकाली पध्दतीी वापर

करण्याचे योजा, समूह आरोग्य, योजोची आर्थिक सक्षमता इ.बाबीवर तसेच जिल्हा कार्यकारी समिती, गावांकडून आलेल्या योजनांची आर्थिक, तांत्रिक, प्रक्रिया, प्रशासकीय मायता देण्याच्या दृष्टी आवश्यक पूर्व तपासणीसारखी इ.कामे गाभा गटाकडून करा घेता येतील.

(२) गाभा गट आवश्यकतेनुसार मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद अथवा कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा यांच्या मार्गदर्शाखाली विचारविमिय करण्यासाठी बैठक घेऊ शकेल. मात्र या गटाची महियातू किमा एक बैठक घेणे बंधाकारक राहिल.

(३) या बैठकीमध्ये स्वजलधारा योजोच्या अंमलबजावणीच्या दृष्टी सर्वकष विचारविमिय करण्यात यावा.

(ड) गाभा गटाला तज्ञ उपलब्ध करा घेण्यासाठी केंद्र शासा प्रकल्प धितीतू काही प्रमाणात आर्थिक मदत करेल. या तज्ञांनी चमू पध्दती काम करणे अपेक्षित आहे. प्रत्येक जिल्ह्याच्या गाभा गटात निश्चित किती व कोणते तज्ञ घेता येतील, त्यांचा कालावधी, त्यांची शैक्षणिक अर्हता, आभुव, त्यांचा मेहता, इ.बाबत केंद्र शासाकडून वेळोवेळी प्राप्त होणाऱ्या सूचांच्या आषंगो स्वतंत्र आदेश निर्मित करण्यात येतील.

३. ग्राम स्तरावर या योजोची अपेक्षित जबाबदारी पार पाडण्यासाठी पुढीलप्रमाणे संस्थात्मक व्यवस्थेस शासा मायता देत आहे.

(अ) ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती

(१) एका गावाच्या पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजोसाठी मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ च्या कलम-४९ अवये गठीत **ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती** एका ग्रामपंचायतीच्या पाणी पुरवठा योजोची अंमलबजावणी समिती म्हणू कार्यरत राहिल.

(२) मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ च्या कलम-४९ मधील तरतूदी नुसार ग्रामपंचायती ग्राम सभेत या समितीची विड करावी. या समितीचे अध्यक्ष ग्रामपंचायतीचे सरपंच अथवा पंचायतीचे इतर कोणतेही सदस्य अथवा ग्रामसभे निवडलेले गावात राहणाऱ्या मतदारांपैकी ग्रामसभेत ठरविल्याप्रमाणे असू शकतील.

- (३) तसेच ग्रामपंचायती अंतर्गत ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे कामकाज योग्य पध्दतीने चालले आहे हे तपासून त्याची माहिती ग्रामपंचायत व ग्रामसभेला वेळोवेळी देण्यासाठी ग्राम सभेत गठीत केलेली सामाजिक लेखा परिक्षण समिती कार्यरत राहिल.
- (४) ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची तसेच सामाजिक लेखा परिक्षण समितीची विड करतांना शासनाचे वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या आदेशांचे व कायदेशीर तरतुदींचे योग्य पालन करण्यात यावे.
- (५) एकापेक्षा जास्त ग्रामपंचायती एकत्र येऊन योजना राबवावयाचा त्यांचा निर्णय झाल्यास मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ च्या कलम-४९ अन्वये प्रत्येक ग्रामपंचायतीच्या विडलेल्या **ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांनी** एकत्रित येऊन बैठक घ्यावी व **संयुक्त पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती** गठीत करावी. या संयुक्त समितीला योजनेत सम्मिलित सर्व अंमलबजावणीचे अधिकार असतील. तसेच या संयुक्त समितीवर ही सर्व गावे ज्या पंचायत समिती सदस्य व जिल्हा परिषद सदस्य यांचे मतदार संघात येत असतील ते या संयुक्त समितीवर पदसिद्ध (Ex-Officio) सदस्य असतील. ही समिती आपले पदाधिकारी विडिल. जिल्हा परिषदेला अशा संयुक्त ग्रामपंचायती राबवावयाच्या योजनांना मायता देणे आवश्यक राहिल.
- (६) ग्रामपंचायतीला या योजनेअंतर्गत प्राप्त झालेला धिी बँकेतून मंजूर योजनेच्या कामासाठी वितरित करण्याची जबाबदारी ग्राम सभे विडलेल्या **ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीच्या** किमा दो सदस्यांची राहिल. यापैकी किमा एक सदस्य महिला असेल, त्याचप्रमाणे एका पेक्षा जास्त गावांच्या संयुक्त योजनेसाठी धिी बँकेतून काढून वितरित करण्याची जबाबदारी संयुक्त समिती विडलेल्या कोणत्याही दो सदस्याची राहिल. मात्र यापैकीही किमा एक सदस्य महिला असेल.
- (७) एका पेक्षा जास्त गावांच्या ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्या एकत्रित येऊन संयुक्त समिती गठीत करण्याच्या बैठकीला संबंधीत गट विकास अधिकारी उपस्थित राहतील. त्यांच्या मार्गदर्शाखाली व नियंत्रणाखाली समिती गठीत करण्याची प्रक्रीया होईल.

- (८) ग्राम स्तरावर ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती गठीत करण्याची प्रक्रिया (Process) राज्य शासनाो जलस्वराज्य योजोअंतर्गत रिर्गमित केलेल्या आदेशाच्या तरतूदीनुसार व मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ च्या कलम-४९ अवये करण्यात येईल.
- (९) स्वजलधारा योजोअंतर्गत जिल्हा कार्यकारी समितीला प्रस्ताव सादर करताा शासनाचे अर्ध शासकीय पत्र क्रमांक : ग्रापापु-१००३/प्र.क्र.६४/पापु-०७, दिांक ४ एप्रिल २००३ अवये रिर्गमित केलेल्या तपासणी सूचीमध्ये माहिती सादर करणे बंधाकारक राहील.

(ब) ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची कार्यकक्षा :-

- (१) ग्रामपंचायतीमार्फत स्वजलधारा योजोच्या अंमलबजावणीसाठी सरपंचाच्या सहमती व सहकायी ग्रामसभा आयोजित करणे, तत्पूर्वी महिला ग्राम सभा घेणे, व आवश्यकतेनुसार वार्ड /वस्ती सभा घेणे.
- (२) स्वजलधारा योजा अंमलबजावणीच्या प्रत्येक चरणात (Phase) सक्रीय समूह सहभाग आणि रिर्णय प्रक्रियेत व्यापक सहभाग याची रिश्चिती करणे व त्याप्रमाणे कार्यवाही करणे.
- (३) लोकवर्गणी जमा करणे व त्याचा हिशोब ठेवणे, तसेच श्रमदा करणाऱ्यांच्या बाबतीत हिशोब ठेवू त्यांना रोख वर्गणी देणाऱ्यांपेक्षा जास्त भूईड पडणार ाही त्याची काळजी घेणे, त्यांनी केलेल्या श्रमदााचा मोबदला यिमागुसार मंजूर प्रकल्पातील मजूरीच्या दरानुसार अदा करणे.
- (४) ग्रामपंचायतीच्या ावो स्वजलधारा योजोसाठी उघडलेले स्वतंत्र खाते चालविणे, त्यामध्ये वेळोवेळी लोकवर्गणी जमा करणे, त्यातूा प्रकल्पासाठी आवश्यक खर्च करा त्यांचे हिशोब ठेवणे, ते ग्रामपंचायत व ग्राम सभेला वेळोवेळी सादर करणे.
- (५) ग्रामपंचायतीच्या वतीी जिल्हा कार्यकारी समिती सोबत विविध करार अंतिम करणे व त्यावर सहया करणे .
- (६) पाणी पुरवठा व स्वच्छता बाबीचे यिोजा /आराखडे तयार करा घेणे, त्यासाठी आवश्यक सल्लागार उपलब्ध करा घेणे, त्यांचेसोबत करार करा घेणे व

प्रकल्पासाठी प्रकल्प सल्लागार नेमा अथवा समक्ष अंमलबजावणी करणे.

- (७) मंजूर योजेसाठी आवश्यक बांधकाम वस्तुंचे संपादा करणे, तसेच मंजूर लावू बांधकाम करणे व संयंत्रणाखाली बांधकाम करू घेणे अथवा आवश्यकतेनुसार कंत्राटदार पारदर्शक पध्दतीने नेमा काम करू घेणे, बांधकामाचे परिक्षण करणे, तसे पांकी आवश्यकतेनुसार नेमणूक करणे
- (८) सामाजिक लेखा परिक्षण समितीला वेळोवेळी सामाजिक लेखा परिक्षण करण्याकरीता सहकार्य करणे, कागदपत्रे उपलब्ध करू देणे व कामाचा आढावा वेळोवेळी ग्रामपंचायतीमार्फत ग्रामसभेला सादर करणे.
- (९) पाणी पुरवठा योजा पूर्ण झाल्यावर अथवा बांधकाम सुरु असतांना जिल्हा कार्यकारी समितीबरोबर संयुक्त तपासणीची व्यवस्था करणे, अथवा जिल्हा कार्यकारी समिती - नेमलेल्या बाहेरील स्वतंत्र मूल्यांका यंत्रणांना सहकार्य करणे व सर्व माहिती उपलब्ध करू देणे.
- (१०) देखभाल दुरुस्तीसाठी व योजेच्या व्यवस्थापासाठी ग्रामपंचायतीच्या वतीने पाणीपट्टी जमा करणे, हिशोब ठेवणे, ती बँकेत जमा करणे, योजेच्या दैर्दि देखभालीसाठी ग्रामपंचायतीच्या सहमतीने कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती करणे व कामे करवू घेणे.
- (११) ग्रामपंचायतीतील पाणी पुरवठा, स्वच्छता व आरोग्य याची सांगड घालू ही जबाबदारी एकात्मिक पध्दतीने राबविण्यासाठी व्यवस्था करणे.
- (१२) स्वजलधारा तत्वावर योजा राबविण्यासाठी इतर गावांना सहकार्य करणे.

४. स्वजलधारा योजेसाठी धिी व्यवस्था व वितरण :-

केंद्र शासा, राज्य शासाला दरवर्षी स्वजलधारा योजेसाठी धिी उपलब्ध करू देईल, या धिीचे जिल्हािहाय वितरण राज्य शासा खालील तत्वांनुसार करेल:

- (अ) केंद्र शासाकडून प्राप्त धिीचा विचार करू सर्व जिल्हयातील पिण्याच्या पाण्याच्या परिस्थितीनुसार, पारदर्शी किष ठरवू धिीचे वाटप करणे. हे वाटप दरवर्षी ३० एप्रिल पर्यंत करावे.
- (ब) दिलेल्या धिीनुसार जुया योजांची गरज विचारांत घेवू जिल्हयांना ग्रामपंचायतीकडून पारदर्शक पध्दतीने खुल्या जाहीरातीद्वारे प्राप्त झालेल्या प्रस्तावाआधारे दरवर्षी ३०

सप्टेंबर पर्यंत धिधी मंजूर करणे.

५. स्वजलधारा योजोसाठी धिधी वहा (Fund Flow) :-

- (अ) राज्य शासाकडे प्राप्त झालेला धिधी राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशाच्या राज्य स्तरावरील स्वतंत्र खात्यात अथवा केंद्र शासाच्या सूचोुसार जिल्हा स्तरावरील जिल्हा परिषदेतील स्वजलधारा योजोच्या स्वतंत्र बँक खात्यात १५ दिवसांत जमा करण्यात येईल.
- (ब) राज्य स्तरावर राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशाच्या ावो स्टेट बँकेत एक स्वतंत्र खाते उघडण्यात यावे. हे खाते चालविण्याचे अधिकार व जबाबदारी राज्य मिशाच्या कार्यकारी समितीचे अध्यक्ष व सदस्य सचिव यांची राहील.
- (क) जिल्हास्तरावर जिल्हा परिषदेत स्वजलधारा प्रकल्पाच्या धिधीसाठी स्वतंत्र खाते स्टेट बँक ऑफ इंडियामध्ये उघडूा धिधी या खात्यात जमा करण्यात यावा. हे खाते चालविण्याची जबाबदारी मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद व कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा यांची राहील.
- (ड) ग्रामस्तरावर ग्रामपंचायतींतर्गत स्वजलधारा योजोच्या स्वतंत्र बँक खात्यात प्राप्त ि धिधी जमा करा त्याचा विगियोग करण्याची जबाबदारी ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची राहील.

६. स्वजलधारा प्रकल्पाच्या राज्यस्तरावर करायच्या अपेक्षित संगियंत्रण, गिरीक्षण, मागदर्शी व समय यासाठी राज्यस्तरावर पुढील प्रमाणे एक कक्ष उपलब्ध करा देण्यात येईल. हा कक्ष संचालक तथा उपसचिव (RSPMU) यांचे कार्यालयात स्थित राहील. राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशाचे ते राज्यस्तर कार्यालय असेल. हा कक्ष प्रधाा सचिव (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) यांच्या गियंत्रणाखाली कार्यरत राहील.

(अ) राज्य स्वजलधारा कक्षाची रचाा.

(१) प्रकल्प व्यवस्थापक (स्वजलधारा)

एक

पद

(म.जी.प्रा.तील कार्यकारी अभियंता या दर्जाचे वर्ग-१ चे तांत्रिक अधिकारी)

(२) सहाय्यक प्रकल्प व्यवस्थापक

एक

पद

(म.जी.प्रा.तील सहाय्यक अभियंता दर्जाचे अथवा भू.स.वि.यं.मधील सहाय्यक भूवैज्ञानिक दर्जाचे अधिकारी)

(३) सहाय्यक

एक

पद

(मंत्रालयातील सहाय्यक श्रेणीतील कर्मचारी.
ते स्वजलधाराचे कार्यालयीन कामकाज पहातील.)

(४) एम्.आय.एस्. समवयक व प्रशासक व्यवस्थापक

दो पदे

(स्वजलधारा प्रकल्पाची सर्व कागदपत्रे अहवाल इ.ची
जबाबदारी सांभाळतील)

(ब) वरील पदे तूर्त महाराष्ट्र जीवा प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा व मंत्रालयातील सध्याच्या अधिका-यांतून व कर्मचा-यांतून एका पदे निर्माण करता या प्रकल्पाच्या कामासाठी वापरण्यास शासनाला मायता देत आहे. प्रधा सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता हे याबाबत आवश्यक कार्यवाही करतील. स्वजलधारा प्रकल्पाकरीता स्वतंत्र पदे निर्माण करून कक्ष निर्माण करण्याबाबत कामाचा व्याप पाहून निर्णय घेण्यात येईल.

(क) राज्यस्तर कक्षात कंत्राटी पद्धतीने आणखी काही तज्ञांच्या नेमणूक करण्यासाठी स्वजलधारा योजनेंतर्गत केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचांमधील परि.१५.८ व परि. १५.९ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे आवश्यक कार्यवाही राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशन करू शकेल.

७. प्रकल्पातील योजनांच्या गुणवत्तेमध्ये नियंत्रण

(अ) जिल्हापरिषदेतील पाणी पुरवठा विभागातील या प्रकल्पांतर्गत ग्रामपंचायतींनी घेतलेल्या कामांची गुणवत्ता योग्य राहिल यादृष्टीने वेळोवेळी कामांची तपासणी करतील. तसेच, जिल्हा परिषदेच्या इतर तांत्रिक विभागांची मदतही मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद आवश्यकतेनुसार घेऊ शकतील.

(ब) कामाच्या गुणवत्तेचे नियंत्रण करण्यासाठी जिल्हा कार्यकारी समिती तज्ञांचा चमू गठीत करेल व हा तज्ञ चमू तीन महिन्यांतून किमान एकदा कामांना प्रत्यक्ष भेटी देईल व अशा कामांच्या गुणवत्तेची तपासणी करून अहवाल जिल्हा कार्यकारी समिती व जिल्हा परिषदेच्या जलसंधारण व पेय जल समिती समोर सादर करेल.

(क) कामात दोष आढळून आल्यास अशा दोषांची पूर्तता झाल्याशिवाय ग्रामपंचायतीला काम

करण्यासाठी पुढील हप्ता उपलब्ध करू दिला जाणार नाही याची जबाबदारी जिल्हा कार्यकारी समितीची राहिल.

- (ड) जिल्हा स्तरावरील गुणवत्ता तपासणी शिवाय राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशा स्वजलधारा योजने अंतर्गत कामांचे रॅण्डम पद्धतीने तज्ञांचे चमूमार्फत तपासणी करील. यासाठी पाणी पुरवठा मिशा महाराष्ट्र जीवा प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा आणि इतर बाहेरील यंत्रणांतील तज्ञांचे चमू तयार करू त्यामार्फत ही तपासणी करू घेईल. केंद्र शाखांच्या स्वजलधारा योजनेच्या मार्गदर्शक सूचोनुसार व क्षेत्र सुधारणा प्रक्रियेनुसार योजनांची कामे सुरु आहेत व भौतिक कामांची गुणवत्ता योग्य आहे याबाबतही राज्य मिशा कार्यवाही करेल.

८. लेखा परिक्षण :

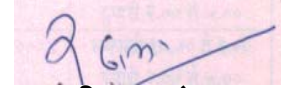
- (अ) स्वजलधारा प्रकल्पाचे हिशोब जिल्हा स्तरावर व ग्रामपंचायत स्तरावर संबंधित यंत्रणांनी योग्य पद्धतीने ठेवणे आवश्यक आहे. यासाठी मार्गदर्शक सूचांमध्ये दिलेल्या हिशोबाची पद्धत अवलंबण्यात यावी व हिशोब मार्गदर्शक सूचोनुसार प्रपत्रांनुसार ठेवण्यात यावे.
- (ब) जिल्हा व ग्रामस्तरावर ठेवलेल्या हिशोबाचे लेखा परिक्षण करण्यासाठी राज्य मिशा /राज्य शाखा लेखा परीक्षकाची नेमणूक करेल.
- (क) प्रकल्पाचे वार्षिक लेखे जिल्हा परिषदेतील जलसंधारण व पेय जल समितीला, जिल्हा परिषदेच्या सर्वसाधारण सभेला, राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशाला, राज्य शाखा व केंद्र शाखांच्या पाणी पुरवठा विभागाला सादर करण्याची जबाबदारी जिल्हा कार्यकारी समितीची राहिल. तसेच प्रकल्पाचा पुढील हप्ता प्राप्त करण्यासाठी लेखा परिक्षण, हिशोब व प्रकल्प प्रगती अहवाल सादर करणे आवश्यक राहिल.
- (ड) लेखा परिक्षण अहवालात कोणत्या बाबी अंतर्भूत असाव्यात याबाबत केंद्र शाखांच्या मार्गदर्शक सूचोनुसार परिच्छेद १७.२ मध्ये नमूद केले आहे. त्यानुसार लेखा परिक्षण अहवाल सादर करण्यात यावा.

९. स्वजलधारा प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीसाठी वेळोवेळी मार्गदर्शक सूचांच्या आधारे आवश्यक आदेश निर्गमित करण्याचे अधिकार राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशाला असतील. तसेच, प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीबाबत काही अडचणी निर्माण झाल्यास त्यांचे वेळोवेळी निराकरण

करण्याचे अधिकार राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशामधील प्रधा सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यांच्या अध्यक्षतेखालील राज्य कार्यकारी समितीला असतील.

१०. हे आदेश गिजोजा व वित्त विभागाच्या सहमतीी वित्त विभागाचा औपचारीक संदर्भ क्रमांक ६८७ / व्यय-३ दिांक ९.१०.२००३ गुसार रिर्गमित करण्यात येत आहेत.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशागुसार व ांवो.

(सुधीर ठाकरे)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासा

प्रति,

१. मा.राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधा सचिव.
२. मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव.
३. मा. उप मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव.
४. मा. मंत्री (सर्व) यांचे खाजगी सचिव
५. मा. राज्यमंत्री (सर्व) यांचे खाजगी सचिव
६. मा. अध्यक्ष, जिल्हा परिषद (सर्व)
७. मा. मुख्यसचिव, महाराष्ट्र शासा, मुंबई.
८. सर्व मंत्रालयीा विभागांचे अप्पर मुख्य सचिव, प्रधा सचिव व सचिव
९. राज्य पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशाच्या शिखर समितीचे व कार्यकारी समितीचे सर्व सदस्य
१०. जिल्हा कार्यकारी समितीचे सर्व सदस्य
११. विभागीय आयुक्त (सर्व) .
१२. सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवा प्राधिकरण, मुंबई
१३. संचालक, भूजल सर्वेक्षण विकास यंत्रणा, पुणे
१४. महासंचालक, माहिती व जासंपर्क संचालालय, मंत्रालय, मुंबई.
१५. जिल्हाधिकारी (सर्व)
१६. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)